

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาแนวทางที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เสนอ

สถาบันพระปกเกล้า

คณะผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.ปกป้อง ศรีสนิท
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สืบเดชารักษ์
อาจารย์วิชาญ กิตติรัตนพันธ์
นางสาวรุ่งกมล โปธิสมบัติ
นางสาวสุชาดา โปธิสิงห์
นางสาวรัตนภรณ์ ศรีแก้วดารา
นางสาวขวัญมนัส พัดทอง
นายพิภพ ปรีดาภิรัตน์
นายกฤตวัฒน์ โกมลวรวิทยา

ตำแหน่ง

ที่ปรึกษาโครงการฯ
หัวหน้าโครงการฯ
นักวิจัย
นักวิจัยภาคสนาม
ผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนาม
ผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนาม
ผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนาม
ผู้ช่วยนักวิจัยและผู้ประสานงานโครงการฯ
ธุรการโครงการฯ

สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๒

บทสรุปผู้บริหาร

๑. ความนำ

การปฏิรูปประเทศเป็นวาระแห่งชาติที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ เพื่อสร้างให้ประเทศมีความสงบเรียบร้อย สามารถพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน รวมไปถึงการที่ประชาชนภายในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนร่วม ในการพัฒนาประเทศ โดยพระราชบัญญัติ แผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ.๒๕๖๐ ได้ระบุ เหตุผลสำคัญไว้ในมาตรา ๕ ว่า การปฏิรูปประเทศจะต้องดำเนินไปเพื่อเป้าหมาย (๑) ประเทศชาติมีความสงบ เรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ (๒) สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ (๓) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนร่วมใน การพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การปฏิรูป ประเทศต้องสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยกำหนดกรอบในการปฏิรูป ๑๑ ด้าน ตามมาตรา ๘ โดยกำหนดให้มีแผนการปฏิรูปประเทศในด้าน ดังต่อไปนี้ (๑) ด้านการเมือง (๒) ด้านการบริหาร ราชการแผ่นดิน (๓) ด้านกฎหมาย (๔) ด้านกระบวนการยุติธรรม (๕) ด้านการศึกษา (๖) ด้านเศรษฐกิจ (๗) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๘) ด้านสาธารณสุข (๙) ด้านสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศ (๑๐) ด้านสังคม (๑๑) ด้านอื่นตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

อย่างไรก็ดีพบว่า ในปัจจุบันการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นใน สังคมเป็นประเด็นที่มีความท้าทายอย่างมาก และเป็นด้านที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลไกด้านกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานในระบบยุติธรรมทั้งในชั้นสืบสวนสอบสวน ชั้นสั่งคดีหรือชั้นอัยการ รวมถึงในชั้นพิจารณาคดีหรือชั้นศาล และในชั้นบังคับโทษ

ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมไทยที่ปรากฏอย่างเด่นชัด และในทางวิชาการมีการกล่าวถึงอย่าง กว้างขวางและควรมีการปฏิรูปอย่างเป็นรูปธรรม อันได้แก่ ความล่าช้าในกระบวนการยุติธรรม ความไม่โปร่งใส การขาดระบบตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของเจ้าหน้าที่และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม การผูกขาด อำนาจรัฐ ละเมิดสิทธิของผู้ต้องหาและผู้ต้องขังในกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ฉะนั้นการปฏิรูปประเทศไทย ให้มีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สังคมปกติและมีความสงบสุข เป็น ธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนา ประเทศ รัฐจะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ในมิติของกระบวนการยุติธรรม พร้อมกับสร้างสังคมที่เป็นธรรมให้ เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมความเห็นเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การการค้นหา แนวทางที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างสังคม และประเทศให้มีความน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งได้รับความเป็นธรรมอย่าง เท่าเทียมและทั่วถึง

๒. วัตถุประสงค์

๑) เพื่อสำรวจองค์ความรู้ และแนวทางการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในภาพรวมและใน ๔ ระบบงาน อันประกอบไปด้วย ระบบงานสืบสวนสอบสวน ระบบงานอัยการและการสั่ง คดี ระบบงานศาลและการพิจารณาคดี และระบบงานบังคับโทษ

๒) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาในภาพรวมและใน ๔ ระบบงาน อันประกอบไปด้วย ระบบงานสืบสวนสอบสวน ระบบงานอัยการ และการสั่งคดี ระบบงานศาลและการพิจารณาคดี และระบบงานบังคับโทษ

๓. ระเบียบวิธีวิจัย

(๑) วิธีการศึกษา

ศึกษาวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจและทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อยกับหน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหารและนักปฏิบัติทั้ง ๔ ระบบงาน อันประกอบด้วย ระบบงานสืบสวนสอบสวน ระบบงานสั่งคดี ระบบงานพิจารณาคดี และระบบงานบังคับโทษ เพื่อค้นหาแนวที่เหมาะสมต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

(๒) กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มที่ ๑ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่บังคับใช้กฎหมาย ประกอบไปด้วย ตำรวจ อัยการ ศาล กรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ องค์กรพัฒนาเอกชน ด้านกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เช่น สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

(๓) ประเด็นคำถาม

ประเด็นที่ ๑ สถานการณ์ของกระบวนการยุติธรรมไทยในปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๒ ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมไทยทั้งระบบ

- ปัญหาด้านระยะเวลาในการดำเนินการ
- ปัญหาด้านข้อกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ
- ปัญหาด้านวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการงานด้านยุติธรรม
- ปัญหาด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่
- ปัญหาด้านงบประมาณ ภาระงาน
- ปัญหาด้านความโปร่งใส การตรวจสอบได้
- ปัญหาด้านการละเมิดสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม
- ปัญหาอื่น ๆ

ประเด็นที่ ๓ เจ็อนไขและปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานกระบวนการยุติธรรมใด เจ็อนไขปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น ปัจจัยการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือปัจจัยภายนอก เป็นต้น ข้อเรียกร้องขององค์กรระหว่างประเทศต่อมาตรฐานและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือผู้ที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย

ประเด็นที่ ๔ ระบบงานยุติธรรมส่วนใดที่จำเป็นจะต้องปฏิรูป หรือต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน และจะต้องแก้ไข อย่างไร วิธีการ ขั้นตอน กระบวนการในการปฏิรูปควรออกมาในลักษณะใดที่จะเห็นอย่างเป็นรูปธรรม และชัดเจน

ประเด็นที่ ๕ แนวทางที่เหมาะสมต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ทั้งในเรื่องระบบงานสืบสวนสอบสวน ระบบงานสังคมหรืองานอัยการ ระบบงานศาล ระบบงานบังคับโทษ/ ควบคุมรูปแบบ ในลักษณะใดจึงจะสามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย (เป็นต้นว่า การปฏิรูปกฎหมาย การปฏิรูปหน่วยงาน การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกอื่น ๆ ที่เหมาะสม)

ประเด็นที่ ๖ ข้อเสนอแนะที่นำไปสู่การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทยทั้งระบบ

๔. ผลการสัมภาษณ์

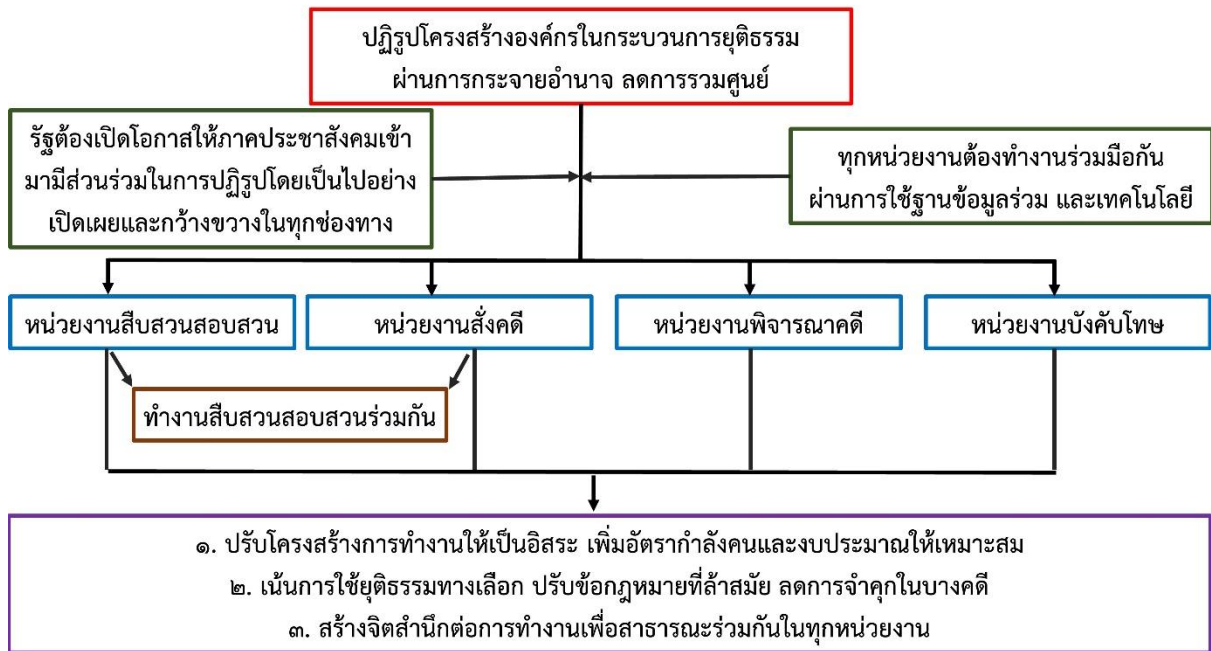
สืบสวนสอบสวน	สังคดี	พิจารณาคดี	บังคับโทษ	นักวิชาการ
ประเด็นที่ ๑ สถานการณ์ของกระบวนการยุติธรรมไทยในปัจจุบัน				
<p>๑. ปัจจุบันหน่วยงานต้นทางในกระบวนการยุติธรรมมีหลายหน่วยงาน</p> <p>๒. กระบวนการยุติธรรมไม่สามารถยืนอยู่ได้เพียงลำพัง และต้องมีการบูรณาการหลายภาคส่วนเข้าด้วยกัน</p> <p>๓. การดำเนินงานอยู่ภายใต้แผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติฉบับที่ ๓ พ.ศ.๒๕๖๒ - ๒๕๖๕</p>	<p>๑. ความไม่โปร่งใส ความไม่ชอบมาพากล</p> <p>๒. ขาดข้อมูลที่เชื่อมโยงกัน ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ</p>	<p>๑. ไม่คำนึงถึงเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเท่าที่ควร</p>	<p>๑. ปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย</p> <p>๒. ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก</p> <p>๓. กฎหมายมีช่องโหว่</p> <p>๔. โครงสร้างมีการรวมศูนย์</p> <p>๕. การบังคับโทษขาดความโปร่งใส</p>	<p>๑. กระบวนการยุติธรรมไม่มีอยู่จริง</p> <p>๒. เจ้าหน้าที่ในงานยุติธรรมกลายเป็นอภิสิทธิ์ชน</p>
<p>สรุป ๑. เมื่อมีการแบ่งแยกงานด้านกระบวนการยุติธรรมออกเป็นส่วน ๆ ไปตามหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว ไม่สามารถเชื่อมโยงประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ ให้เป็นกระบวนการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวในเชิงหลักการและคุณค่าของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ จึงทำให้เกิดรอยต่อระหว่างหน่วยงาน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญคือการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารและงบประมาณ</p> <p>๒. หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีพันธกิจหลักของตนเองตามกฎหมาย จึงต้องมีการพิจารณาทบทวนบทบาทและหน้าที่ของตนให้สอดคล้องกับพันธกิจ รวมถึงมีการทบทวนตัวบทกฎหมายให้สอดคล้องกับและหลักคิดแห่งความยุติธรรม</p>				
ประเด็นที่ ๒ ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมไทยทั้งระบบ				
<p>๑. การประกาศใช้แผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติฉบับที่ ๓ พ.ศ.๒๕๖๒ - ๒๕๖๕</p> <p>๒. ปัญหาทางด้านบุคลากร</p>	<p>๑. การบังคับใช้กฎหมายไม่มีความเด็ดขาด</p> <p>๒. การบริหารจัดการภายในองค์กรที่ไม่มีประสิทธิภาพ</p>	<p>๑. ประสิทธิภาพในการทำงาน</p> <p>๒. การป้องกันการกระทำผิดซ้ำไม่มีประสิทธิภาพ</p>	<p>๑. ระยะเวลาการดำเนินการล่าช้า</p> <p>๒. ข้อกฎหมายล้าสมัย</p> <p>๓. เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ</p>	<p>๑. คดีล้นระบบในขณะที่ยังมีทรัพยากรจำกัด</p> <p>๒. นักโทษล้นเรือนจำ</p>

สืบสวนสอบสวน	สิ่งคดี	พิจารณาคดี	บังคับโทษ	นักวิชาการ
๓. ปัญหาทางด้านงบประมาณ	๓. ความก้าวหน้าเป็นไปตามระบบอาวุโส และเส้นสาย ๔. ปัญหาเรื่องค่าตอบแทน ๕. การทำงานที่ขาดจิตสำนึกสาธารณะ	๓. ปัญหาเชิงระบบ ๔. การคุ้มครองสิทธิไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน	๔. การจัดสรรทรัพยากรและบุคลากร ๕. การละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน	๓. การไม่ประสานกันระหว่างหน่วยงาน ๔. กระบวนการยุติธรรมขาดการใช้เทคโนโลยี
สรุป ๑. ปัญหาเชิงอาการ ได้แก่ ปัญหานักโทษล้นเรือนจำ ปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน และปัญหาการบริหารจัดการ ๒. ปัญหาเชิงสาเหตุ ได้แก่ ปัญหากำลังคนและงบประมาณ และการไม่ตระหนักถึงการให้คุณค่าต่อกระบวนการยุติธรรมของผู้ปฏิบัติงาน				
ประเด็นที่ ๓ เงื่อนไขและปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานกระบวนการยุติธรรม				
๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แรงกดดันจากต่างประเทศตามหลักการมาตรฐานสากล ๒. ปัญหาภายใน ได้แก่ ข้อกฎหมายและสถานะทางเศรษฐกิจ	๑. โครงสร้างองค์กรที่สร้างความมั่นใจให้กับประชาชน ๒. ค่าตอบแทน	๑. ปัจจัยภายนอกจากต่างประเทศ ๒. ปัจจัยภายใน เช่น การปฏิรูปการเมืองและกฎหมาย	๑. การเมืองและนักการเมือง ๒. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ๓. เทคโนโลยีสารสนเทศ	๑. งานสืบสวนสอบสวนซึ่งเป็นต้นทางหลักในกระบวนการยุติธรรม
สรุป ๑. ปัจจัยภายนอกประเทศ ได้แก่ แรงกดดันจากต่างประเทศ ตลอดจนมาตรฐานสากลที่ไทยต้องปฏิบัติตาม ๒. ปัจจัยภายในประเทศ ได้แก่ การเมือง กฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีสารสนเทศ				
ประเด็นที่ ๔ ระบบงานยุติธรรมส่วนใดที่จำเป็นจะต้องปฏิรูป หรือต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน				
๑. ตำรวจต้องทำงานได้อย่างเป็นอิสระ ปราศจากแรงกดดันและแทรกแซงทางการเมืองและผลประโยชน์	๑. การแก้ไขปัญหาโครงสร้างองค์กรที่เป็นแบบรวมศูนย์	๑. ทุกหน่วยงานควรทำงานบนหลักของการคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน	๑. ควรแก้ปัญหาคดีต้องขังล้นเรือนจำ ๒. ปรับปรุงบทบัญญัติเรื่องการกำหนดโทษ โดยไม่ควรเน้นการจำคุกมากเกินไป	๑. ควรปฏิรูปองค์กรตำรวจเป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นหน่วยงานต้นทางของกระบวนการยุติธรรม

สืบสวนสอบสวน	สิ่งคดี	พิจารณาคดี	บังคับโทษ	นักวิชาการ
			ตลอดจนทำให้ความผิดบางประเภทกลายเป็นคดีแพ่ง ๓. พัฒนาการฝึกอาชีพที่ตอบสนองต่อตลาดแรงงาน	
สรุป ๑. ควรปฏิรูปทุกส่วนงานในกระบวนการยุติธรรม ให้การปฏิบัติงานมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคำนึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ๒. ควรปฏิรูประบบงานขององค์กรตำรวจเป็นลำดับแรก โดยเน้นหลักของการทำงานได้อย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง และผลประโยชน์				
ประเด็นที่ ๕ แนวทางที่เหมาะสมต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ				
๑. การเชื่อมโยงการทำงานในแต่ละหน่วยงานเข้าด้วยกัน	๑. การนำ Digital Process เข้ามาใช้ในการทำงาน	๑. การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสืบหาความจริงหรือพยานหลักฐาน	๑. การกำหนดระยะเวลาในการทำงานให้เป็นมาตรฐาน ๒. การสร้างบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ๓. การถ่วงดุลอำนาจในการสืบสวนสอบสวน ๔. การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ประโยชน์ในกระบวนการยุติธรรม	๑. ควรมีหน่วยงานอื่นทำหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญาได้ด้วย (ตำรวจไม่ควรผูกขาดกับคดีอาญา) ๒. ควรนำระบบยุติธรรมทางเลือกมาใช้
สรุป ๑. การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ประโยชน์ในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ๒. การเปิดช่องทางให้ใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้มากขึ้น ๓. การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนตรวจสอบถ่วงดุลให้มากขึ้น				
ประเด็นที่ ๖ ข้อเสนอแนะที่นำไปสู่การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทยทั้งระบบ				
๑. ทุกหน่วยงานควรมีเชื่อมโยงข้อมูลถึงกันได้	๑. ควรมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน	๑. หน่วยงานทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกัน	๑. การกระจายอำนาจ	๑. รัฐบาลต้องสนับสนุนภาคประชาสังคมให้เป็นแรงผลักดัน

สืบสวนสอบสวน	สิ่งคดี	พิจารณาคดี	บังคับโทษ	นักวิชาการ
	รวมถึง การให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบได้	๒. ส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมเข้ามาตรวจสอบ และเป็นแรงขับเคลื่อน การปฏิรูป	๒. ประชาชนต้องเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก ๓. ตำรวจและอัยการต้องร่วมกันสอบสวนคดี	ในการปฏิรูป โดยมีตัวอย่างจากรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.๒๕๔๐
สรุป ๑. ควรเน้นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานร่วมกัน ๒. ภาคประชาสังคมต้องเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อน ๓. กำหนดขอบเขตและอำนาจที่มีลักษณะกระจายมากกว่ารวมศูนย์				

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาความล่าช้าในกระบวนการยุติธรรมไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่ต่อเนื่องกันทางด้านข้อมูลของแต่ละหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ทำให้แต่ละหน่วยงานเมื่อต่างคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเองแล้วไม่สามารถรวมกลับการทำหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสะท้อนคุณค่าของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบได้ แม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยจะมีการพัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการให้มีความทันสมัยมากขึ้น เช่น โครงการจัดตั้งศูนย์แลกเปลี่ยนข้อมูลกระบวนการยุติธรรม (Data Exchange Center: DXC) ของกระทรวงยุติธรรม แต่ปัญหาที่พบคือ เมื่อแต่ละหน่วยงานที่มีการจัดเก็บข้อมูลบนพื้นฐานของตัวชี้วัดของแต่ละหน่วยงานที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการสอดประสานข้อมูลระหว่างกันทำได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้ได้ประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการพัฒนาตัวชี้วัดของแต่ละหน่วยงานให้มีความสอดคล้องกัน ลดและ/หรือยกเลิกบางตัวชี้วัดที่ไม่จำเป็นต่อการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน

อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีสารสนเทศนั้นไม่ได้ถูกจำกัดความเพียงแค่ระบบฐานข้อมูลเท่านั้น คณะผู้วิจัยพบว่า การนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ในการอำนวยความสะดวกยังสามารถพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมได้อีกทางหนึ่ง กล่าวคือ จากกรณีศึกษาในประเทศญี่ปุ่นมีการนำกล้องวิดีโอมาใช้ร่วมกับการสืบสวนสอบสวน เพื่อเป็นการลดระยะเวลาในการทำคดีของเจ้าพนักงาน ตลอดจนการเป็นหลักฐานที่เป็นธรรมของทั้งเจ้าหน้าที่และผู้ต้องหา

๒. เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม

จากผลการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.๒๕๖๐ ไม่ได้ระบุถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมดังเช่นที่เคยมีการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.๒๕๔๐ ทั้งที่ในเชิงหลักการแล้วนั้น ประชาชนหรือภาคประชาสังคมเป็นภาคส่วนสำคัญในการตรวจสอบและถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาล ทำให้ภาคประชาสังคมถูก

ลดทอนความสำคัญลงไป ดังนั้น จึงควรมีการระบุในกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามีส่วนร่วมในทุกช่องทางและเป็นไปในลักษณะเปิดกว้างให้เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาลได้

๓. ปฏิรูปโครงสร้างองค์กรในกระบวนการยุติธรรม

จากผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยของโครงสร้างภายในที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะที่เหมือนกันคือการมีอำนาจรวมศูนย์และมีรูปแบบโครงสร้างของการบริหารจัดการแบบบนลงล่าง กล่าวคือ หน่วยงานต่าง ๆ เป็นหน่วยงานราชการที่มีระบบการกำกับดูแลจากฝ่ายการเมือง และมีสายการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ผู้มีอำนาจทางการเมืองหรือผู้บังคับบัญชาสามารถให้คุณให้โทษหรือการเลื่อนตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ในระดับต่ำกว่าได้ เจ้าหน้าที่จึงมักถูกแทรกแซงจากผู้มีอำนาจดังกล่าว การปฏิรูปโครงสร้างจึงจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจเพื่อลดโอกาสการแทรกแซงจากผู้มีอำนาจดังกล่าว

๔. ปฏิรูประบบงานสืบสวนสอบสวน

จากผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานสืบสวนสอบสวนเป็นหน่วยงานแรกในกระบวนการยุติธรรมที่จำเป็นต้องได้รับการปฏิรูปอย่างเร่งด่วน โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเด็น ได้แก่

๑) การลดงานของพนักงานสอบสวนโดยไม่ให้ตำรวจผูกกับทุกคดี โดยแบ่งประเภทของคดีออกเป็นเป็นคดีอาญาทั่วไป และคดีเฉพาะ โดยหากเป็นคดีเฉพาะที่มีหน่วยงานรับผิดชอบอยู่แล้ว หน่วยงานดังกล่าวควรมีอำนาจสืบสวนสอบสวนแทนตำรวจได้ เช่น คดีเกี่ยวกับป่าไม้ต้องให้เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้เข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบคดี เป็นต้น

๒) การถ่วงดุลอำนาจระหว่างตำรวจและอัยการในขั้นตอนการสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเริ่มจากการสืบสวนสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งเป็นผู้แสวงหาพยานหลักฐานเพื่อใช้ในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นศาล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญและมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมาก การให้อำนาจกับตำรวจในการสืบสวนสอบสวนแต่เพียงผู้เดียวโดยไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุลตั้งแต่ขั้นการสืบสวนสอบสวน เป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้อำนาจโดยไม่ชอบและถูกแทรกแซงได้โดยง่าย การตรวจสอบถ่วงดุลตั้งแต่ขั้นการสืบสวนสอบสวน จะช่วยให้พนักงานตำรวจใช้อำนาจอย่างระมัดระวังเพื่อมิให้กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเกินสมควร และเป็นการป้องกันการแทรกแซงจากผู้มีอำนาจได้อีกส่วนหนึ่งด้วย

๕. ปรับโครงสร้างเงินเดือนและกำลังคน

จากผลการศึกษาพบว่า หลายหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีงบประมาณและกำลังคนไม่สอดคล้องกับภาระงานที่รับผิดชอบอยู่ในปัจจุบัน ก่อให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน นอกจากนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ยังขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ การทำงานเป็นเพียงการดำเนินนโยบายตามที่ผู้มีอำนาจจะกำหนด หรือเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น

นอกจากเรื่องกำลังคนแล้ว เงินเดือนหรือผลตอบแทนของเจ้าพนักงานในระบบงานด้านยุติธรรมมีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน และโอกาสการเรียกรับผลประโยชน์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นการปรับโครงสร้างเงินเดือนและผลตอบแทนจะเป็นส่วนสำคัญให้เจ้าพนักงานทำหน้าที่ของตนเองได้โดยเต็มความสามารถและมีความภาคภูมิใจในงานของตน

๖. การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก

จากข้อมูลที่ได้พบว่า ประเทศไทยมีการออกกฎหมายเกี่ยวกับความผิดและการลงโทษทางอาญาเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหานักโทษล้นเรือนจำ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ไม่เพียงพอต่อจำนวนนักโทษ โดยมีข้อเสนอแนะ ๒ ประเด็นดังนี้

๑) การจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเฉพาะ ซึ่งขอบเขตการทำงานและหน้าที่ต้องกระทำให้แล้วเสร็จก่อนที่คดีจะขึ้นถึงศาล เนื่องจากหากปล่อยให้เกิดการไกล่เกลี่ยในชั้นศาลจะไม่แตกต่างจากการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างมาก

๒) การยกเลิกกฎหมายอาญาบางเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะคดีหมิ่นประมาทที่ควรแก้ไขให้ความผิดเป็นคดีแพ่ง ตลอดจน พิจารณาแก้ไขโทษยาเสพติดที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างปัญหาให้เกิดปัญหานักโทษล้นเรือนจำในปัจจุบัน

